

LA UNIVERSITAT OPINA

JORNADA ÈTICA I SOCIETAT

INTRODUCCIÓ I MODERACIÓ a càrrec de Manuel Parés i Maicas, catedràtic emèrit de Ciències de la Comunicació de la UAB

LA CRISI DE L'ÈTICA A LA SOCIETAT ACTUAL

Per raons lligades al seu origen i a la seva filosofia, una de les qüestions que preocupa més a l'Associació d'Amics de la UAB és la greu crisi de l'ètica i de la deontologia que pateix la nostra societat en molts camps de l'activitat social. Com a institució lligada a la Universitat pensem que cal que el sistema educatiu, ja sigui en l'ensenyament primari com en el secundari però singularment a les universitats, hauria de dedicar a l'estudi d'aquestes disciplines, que se situen en el marc de les Ciències Socials, una atenció privilegiada. Dissortadament, ens temem que aquesta no és la realitat i que en nombroses carreres l'atenció que hom els hi dedica és molt limitada quan, en definitiva, constitueixen elements bàsics per assegurar la convivència social i també el sistema democràtic. Aquesta és la primera iniciativa que prenem en aquesta direcció i confiem poder ampliar en el futur les nostres perspectives d'estudi i de realització.

Existeix una dificultat expressa quan es vol definir per a un públic ampli el concepte interdisciplinari de l'ètica, però és important conèixer les relacions entre l'ètica, la ideologia, la cultura i la religió, i el paper de tots aquests elements en el canvi social que s'està produint. És evident que existeix un excés de retòrica, de verbalisme i d'hipocresia quan es parla d'ètica, però hem de reivindicar, per damunt de tot, l'ètica de les conviccions i l'ètica de la responsabilitat.

Conjugar de forma autèntica l'ètica i la política és quelcom complicat. De fet, molt sovint percebem que són dos conceptes antitètics. La crisi greu i preocupant que viu la democràcia avui en dia ens obliga a percebre les causes i els responsables d'aquesta situació en què es qüestionen els diversos poders i la seva influència i ens forcen a concebre d'alguna altra manera la participació política, caracteritzada per les seves mancances i defectes de funcionament, en un context en què la preocupant evolució de l'actuació dels partits i, sobretot, dels grups de pressió, marquen l'agenda política actual.

Per poder conèixer la dimensió angoixant de la crisi actual cal que ens situem en una posició de visió històrica i que siguem capaços d'analitzar els riscos que es deriven d'aquest atzucac. És necessari, en primer terme, analitzar les responsabilitats empresarials, institucionals i personals que han generat la crisi actual, així com el pes determinant i abusiu de les multinacionals, les grans empreses i els especuladors.

Per què les mesures que es prenen o es volen prendre en la gestió de la crisi actual només afecten els sectors que representen el treball assalariat i les capes més baixes de la societat? No hi ha, èticament, fórmules alternatives més generoses? És èticament acceptable la política que s'endega per a combatre l'atur actual? Tan sols són vàlides les polítiques discriminatòries que es practiquen i que, curiosament, respecten els dirigents empresarials i institucionals, que són els principals responsables de la crisi? Per què es parla tant de la política de pensions i no s'explica en què consisteixen les mesures estructurals? Per què no es planteja seriosament la regulació de l'economia, que és un element capital per poder orientar i controlar el sistema econòmic?

Un punt important a tenir en compte en aquests moments de crisi global actual és l'efecte de la crisi de l'ètica en el camp de la comunicació i, per aquest motiu, és necessari conèixer els problemes estructurals de la comunicació i la seva repercussió en una informació democràtica i lliure, com ara l'excessiva influència de la publicitat en els mitjans de comunicació i, a la llarga, en la informació democràtica; la publicitat és un sector que, alhora, està enormement determinat per aquesta crisi econòmica. És igualment interessant fer una revisió de la repercussió mediàtica de la crisi econòmica en el sistema polític actual, de la incidència que la crisi té en els mitjans de comunicació públics i privats i dels perills derivats del comportament de les grans indústries de la comunicació i de la cultura.

En moments d'escassetat d'ètica en els mitjans de comunicació, la professió periodística s'enfronta a grans reptes, com ara la configuració del paper pragmàtic dels codis deontològics i la necessitat urgent que hi ha per tal que els professionals s'identifiquin amb ells i els compleixin mentre siguin vigents. Per a la professió és igualment perillosa la confusió que es produeix entre la informació estricta i objectiva i la tasca de les relacions públiques i la incursió creixent dels gabinets de comunicació en les agendes temàtiques dels mitjans de comunicació.

Ens trobem en un moment clau en què les ètiques fonamentals ens exigeixen objectius ineludibles. Cal mantenir i respectar els Drets Humans i no podem concebre una ètica pública sense respectar i mantenir els principis de l'Estat del Benestar, que haurien de ser, sense excusa, accessibles per a tothom.

Cal que el capitalisme i la democràcia es concebin amb ètica i actuïn conjuntament perseguint aquesta meta, ja que no existeixen, per ara, altres alternatives ètiques que defugin el sistema i aconseguixin modificar-lo. En aquest sentit, i per acabar la introducció d'aquesta jornada, crec que és important mostrar la necessitat de bastir instruments de socialització basats en premisses ètiques com ara l'educació o els mitjans de comunicació.

RESUM DE LES INTERVENCIONS DELS PONENTS

ÈTICA I POLÍTICA

JOAN JOSEP QUERALT, catedràtic de Dret Penal de la UB.

La mentida constitueix la màxima falta d'ètica. Quan la mentida es produeix a l'escena pública, es converteix en LA mentida. Aquesta sol estar relacionada amb la corrupció i el frau econòmic i sol tenir conseqüències negatives en la percepció que els ciutadans tenen de la democràcia actual, en la qual encara resten obertes esclotxes per perpetuar aquests casos que desvirtuen la totalitat del sistema.

La corrupció, instal·lada a les esferes públiques però també a les privades, es pot convertir en quelcom sistemàtic si no es combat a temps i des de la base. En la majoria d'ordenaments jurídics europeus, i també en el cas espanyol, no existeixen càstigs específics penals per a la corrupció. Crear un capítol específic al Codi Penal que faci referència a aquest tipus d'infraccions no milloraria el seu combat, ja que seria un canvi merament nominal, no substancial. És necessari reivindicar, doncs, una política criminal adequada basada en quatre elements: una correcta definició dels tipus penals, la materialització de penes adequades, la prevenció i l'articulació d'un sistema processal sòlid.

El GRECO (*Group of States against Corruption*) del Consell d'Europa no aprova el comportament d'anticorrupció espanyol: reconeix la seva escassa eficàcia en la persecució dels subjectes i corruptes. Aquesta constatació posa de relleu un aspecte essencial de la corrupció: afecta el funcionament del sistema institucional i les funcions per les quals va ser dissenyat. La corrupció és el nexa patològic entre l'Economia i la Política: és un estat de coses més, que és molt més rellevant que la infracció jurídica o ètica en si mateixa. La corrupció en àmbits privats és substancialment econòmica, però la corrupció pública adquireix un demolidor caràcter polític i desnatura les institucions bàsiques, que perden la seva identitat. Al Codi Penal, juntament amb la tipificació deficient, no es valora el context en què es produeix l'acte corruptiu i no aparta de la vida pública en tots els casos al corrupte de forma decidida. Les sancions penals, doncs, es mostren inadequades perquè són insuficients. La corrupció, en fi, és greu perquè tendeix a organitzar-se i ser permanent: precaritza el sistema al parasitar-lo.

La corrupció a l'Administració pública és una xacra tan present que el Codi Penal espanyol inclou més d'una cinquantena de variants delictives relacionades amb el funcionariat. Aquests delictes són de tota mena i el subjecte actiu sempre és el funcionari o un particular que participa en l'exercici de funcions públiques rellevants. La corrupció de funcionaris a Espanya té el principal, però no únic, focus en l'àmbit local. La corrupció en l'administració urbanística o la mala gestió de l'obra civil dels pobles i ciutats ha atacat les bases de la democràcia local de manera insistent i costarà recuperar la credibilitat del ciutadà en nombroses poblacions. La solució per evitar aquest tipus de corrupció és prevenir-la mitjançant pràctiques de control ja conegudes com ara la intervenció, sense oblidar els recursos telemàtics de verificació.

L'extraordinària proximitat que es produeix a l'àmbit local entre els organismes gestors i els mecanismes supervisors destrueix en bona mida les possibilitats d'aplicar el principi de segregació de funcions, pilar essencial de la prevenció de la corrupció, que no es produeix de manera exclusiva a pobles i ciutats. Algunes comunitats autònomes també estan afectades per la corrupció; i ha esquitxat el govern central però, sobretot, els partits polítics. Com a punt de partida, podem considerar que la corrupció a l'àmbit local tendeix més, encara que no de manera exclusiva, a enriquir els funcionaris i els agents públics, tot i que a mesura que s'assoleix més complexitat administrativa, la corrupció se centra més en assegurar clients polítics i avantatges de finançament partidista.

La corrupció privada, que en moltes ocasions està lligada a la pública, té vida pròpia al marge de la política i se centra en l'obtenció d'avantatges il·lícits competitius com ara l'enriquiment fraudulent dels administradors societaris. En tot cas, i malgrat aquesta manca ocasional de coincidència, l'àmbit públic i el privat s'han d'estudiar de manera simultània per descobrir-ne les interrelacions i poder combatre-les.

Un dels sectors en què es corrompen més els límits de la legalitat és l'àmbit urbanístic, tal com mostra un informe de la ONG Transparencia Internacional publicat l'any 2005: *"el ámbito donde la corrupción es más elevada en España es el del nivel local. En estos gobiernos, sobretodo en los situados en la costa o en las inmediaciones de las grandes ciudades, la calificación del suelo urbano es el origen de los mayores casos de corrupción"*. La majoria de casos de corrupció coincideixen amb l'auge de l'urbanització descontrolada a Espanya, que ha estat especialment intensa al litoral. Aquests casos han transcendit les nostres fronteres i s'han criticat en documents de ressò internacional com ara l'*Informe Auken*, aprovat pel Parlament Europeu el 27 de març de l'any 2009.

En aquest text es mostren les mancances de la situació urbanística espanyola, relacionada amb les amenaces contra el medi ambient, i també la gran quantitat d'actuacions judicials contra els funcionaris locals corruptes.

Si el problema de la corrupció està relacionat amb l'urbanisme cal crear alguna resposta jurídica i efectiva per combatre'l. Aquestes respostes s'estructuren en una doble vessant: l'acció preventiva i l'acció repressiva. El nostre ordenament jurídic ha fet algun pas endavant en aquest sentit per prevenir la corrupció urbanística, com ara l'avaluació ambiental de la planificació urbanística. Aquesta tècnica, denominada Avaluació Ambiental Estratègica, s'ha integrat en el procediment d'elaboració de molts plans urbanístics exigint un anàlisi dels efectes d'aquests plans en el medi ambient. Aquesta ponderació necessària d'interessos ambientals en l'elaboració d'un pla urbanístic, juntament amb la difusió pública dels resultats de les avaluacions ambientals, converteixen aquest procediment en una eina apropiada per lluitar contra la corrupció urbanística. Un altre focus de prevenció d'incorporació recent s'ubica en la regulació estatal del sòl. La Llei del Sòl, L 8/2007, va introduir mesures dirigides a frenar la corrupció. En relació amb les mesures reactives, la legislació urbanística ha estat més cauta i els instruments són menys eficaços.

La pràctica corruptiva afecta de manera directa la imatge del sistema i els ciutadans se senten estafats i descontents o, simplement, desconfien dels seus representants als òrgans de govern o dels actors socials més importants. L'informe de l'Instituto de Estudios Fiscales *Opiniones y actitudes fiscales de los españoles en 2009* mostra que el 67% dels enquestats (dues terceres parts) creu que els casos de frau s'han accentuat i han augmentat. A més, el 75% d'aquests opina que els empresaris, els professionals liberals, els autònoms i els rendistes són els actors socials que més s'associen al frau econòmic. El més curiós d'aquesta enquesta és que, precisament, el 50% dels enquestats d'edats compreses entre els 40 i els 60 anys, és a dir, el gruix de la nostra població activa - la majoria dels quals associa la corrupció amb la política i amb la falta d'ètica - justifica el frau i assegura que, si es trobessin en la mateixa situació que els polítics, potser també farien el mateix.

D'altra banda, un estudi efectuat pel Centre d'Estudis d'Opinió (CEO) de la Generalitat de Catalunya, redactat per a l'Oficina Antifrau i titulat *Els catalans i la corrupció: percepcions i actituds ciutadanes*, mostra com la ciutadania suspèn l'honradesa dels polítics, desconfia de la legalitat del finançament dels partits i creu que els mitjans de comunicació no són objectius quan tracten temes relacionats amb la corrupció. El 85% dels catalans creu que la corrupció està molt estesa entre els partits polítics i la majoria dels catalans considera que les administracions locals no són transparents en la seva gestió.

El 71% dels ciutadans enquestats creuen que els organismes administratius de la Generalitat no compleixen els nivells exigibles de transparència i d'integritat bàsics, mentre que el 22% opina que són bastant transparents o molt transparents. En aquest estudi es fa palesa la desconfiança que els ciutadans tenen en els càrrecs polítics. Aquests resultats no espanten, ja que són similars als d'altres països europeus o als d'Estats Units, però mostren un gran descontentament generalitzat i, sobretot, una gran desconfiança, ja que la corrupció en el marc polític és una de les mostres més evidents de falta d'ètica.

En relació amb aquesta situació de desajustos legals i legalitat corrompuda, el ciutadà es troba en una situació de misèria moral. Contradictòriament, aquest desemparament absolut es produeix en un moment en què, més que mai, es parla d'ètica obertament i de manera insistent.

En conclusió: la falta d'ètica que manifesta la corrupció no és un fenomen aliè al ciutadà. No només perquè la pateix, sinó perquè com hem vist, en bona mida no la censura de forma suficient amb el seu propi rebuig personal.

ÈTICA I ECONOMIA

ALFREDO PASTOR, professor d'Economia de l'IESE i director de mercats emergents de Banc Sabadell.

L'economia, en els seus orígens com a disciplina científica, estudiava la producció i la distribució de la riquesa, al més pur estil d'Adam Smith. Actualment, l'economia és el resultat d'eleccions racionals i individuals. A aquesta racionalitat s'hi superposa una ètica basada en el que anomenem moralisme: el deure és bo perquè és el deure. Aquest moralisme és a la base de dues premisses que són errònies: el voluntarisme (que ens fa creure que podem fer tot el que ens proposem) i la sensació de pensar que tot el que tenim ens ho hem guanyat.

Aquesta premissa del voluntarisme és falsa. La segona, encara és més falsa, perquè no és veritat. No només no és veritat que no ens hagin regalat res, sinó tot al contrari: ens ho han regalat tot. Tenim com a primer exemple i el més obvi l'inici de la nostra pròpia existència, sobre el qual no vam poder tenir cap influència.

Quan afirmo que les persones hem de tenir un coneixement de la realitat és perquè aquest coneixement està al nostre abast i consisteix, bàsicament, a desmuntar aquestes premisses que són falses. I és evident que una ètica que està basada en premisses errònies, com la que predica que no ens ho han regalat tot, no està ben fonamentada. En aquest sentit, voldria aportar un exemple molt antic en relació a aquesta ètica poc fonamentada. Alguns persones segurament recordaran que quan Dant fa el seu viatge a l'Infern, acompanyat de Virgili, que simbolitza la raó, cap allà al cant setè, aquest li parla de "la fortuna". Dant li demana què és la "fortuna" de la qual li està parlant. Virgili li diu aleshores: "ets un idiota, quanta ignorància tens!".

Virgili li explica que la fortuna és la ministra i la guia general que està posada per Déu per canviar, de tant en tant, els béns d'unes mans a unes altres. Per què? Doncs perquè ningú no pensi que el que té és per mèrit propi. És clar, una ètica fonamentada no és l'ètica de dir que "a mi no m'ha regalat res", "això és meu" o bé "això no ho toca ningú". Aquesta actitud, més aviat, ens porta a una ètica infantil, de quan érem petits i teníem coses que no necessitàvem.

L'ètica està formada per normes que ens fixem per conviure d'una manera més o menys organitzada. L'ètica funciona d'una manera diferent si la considerem d'una altra manera; també funcionaria millor l'economia si la concebem des d'una altra perspectiva.

Si tenim aquests principis ètics crec que l'economia funcionaria d'una manera diferent. Crec, sincerament, que funcionaria millor.

Per tant, la tasca que hem de realitzar, a part de canviar el codi penal i saber més coses sobre economia, així com la configuració d'una regulació fiscal més justa, és la següent: com a ciutadans, quan tenim unes hores per pensar, hem d'aprofitar per *convèncer-nos*. El canvi no es pot produir si no hi ha un cert convenciment.

Hem de fonamentar la nostra conducta, també en el terreny econòmic, per assolir un millor coneixement de la realitat. Jo crec en aquest esforç si es fa honestament, sense vetllar només pels propis interessos. Aquest exercici ens permetrà tenir un millor coneixement de la realitat.

És indiferent que el ciutadà no es manifesti, però si fem aquest esforç de reflexió, encara que sigui a casa, podrem veure com són les coses de veritat. Aquest esforç dóna força i allibera. Ens allibera d'aquestes premisses que ens oprimeixen i són falses. Ens dóna força per gestionar la vida de manera diferent. Jo crec que podrem visionar el naixement d'una economia que sigui més humana.

Durant el torn d'intervencions, una assistent a la jornada va parlar sobre el canvi de paradigma que estem vivint a nivell global i també sobre la transició del lideratge mundial dels Estats Units, determinat pels valors de la Revolució Francesa, al de la Xina. Durant la seva intervenció va argumentar que nosaltres, els occidentals, defensem els drets mentre que els xinesos se centren en els deures i va assegurar que, en una època de complexitat i de canvis, seria interessant cercar valors comuns per poder assolir una ètica global. Responent a aquesta intervenció, el professor Alfredo Pastor va dictaminar que no tots els actors del món occidental es consideren fills de la Revolució Francesa. En aquest sentit, referint-se al nou lideratge econòmic de la Xina, Alfredo Pastor opina que la Xina no pretén exercir cap lideratge moral sobre la resta de països. Va afirmar que els xinesos no tenen la mentalitat dels americans de donar lliçons però que en els discursos que pronuncien no inclouen tantes referències a la llibertat com succeeix a Occident. "Sembla que per a ells té menys importància que per a nosaltres", afirma, "però tenim valors comuns".

ÈTICA I COMUNICACIÓ

MILAGROS PÉREZ OLIVA, periodista d'El País.

Les meves aportacions en aquesta jornada provenen de la meva experiència diària i de les preocupacions que se'n deriven. Vull partir d'una frase que ha dit el senyor Pastor perquè enllaça molt bé amb l'aspecte que vull tractar: "L'únic fonament de l'ètica parteix del coneixement de la realitat". En aquest punt enllaçaré amb els mitjans de comunicació com a actors que permeten, o no, conèixer la realitat que ens envolta, en un moment en què hi ha la convicció generalitzada que la qualitat de la democràcia, més que mai, depèn del fet que la ciutadania tingui una informació justa, adequada, correcta, rigorosa i de qualitat.

Observo que hi ha una gran disconformitat de la ciutadania en relació amb el paper que en aquests moments estan exercint els mitjans de comunicació com a conjunt.

D'aquesta manera, s'han creat unes inèrcies que fan que es prenguin decisions per sobre de les conviccions ètiques individuals de cadascú.

Vivim immersos en la societat mediàtica globalitzada. S'ha generat un canvi de paradigma radical en relació amb l'etapa en què vaig començar a fer de periodista fa trenta anys.

La funció social del periodisme és garantir que els ciutadans puguin gaudir d'una informació rigorosa i de qualitat, i aquesta també hauria de ser la seva vocació ètica. Sense gaudir d'una informació de qualitat no és possible realitzar una deliberació pública, lliure i fonamentada. Una societat desinformada o mal informada és vulnerable a la demagògia i a la manipulació política. I, malauradament, crec que cada vegada més la nostra societat s'allunya de la informació de qualitat i està més desinformada.

Viure en una societat de la informació representa avui que l'esfera pública de la qual ens parlava Habermas s'ha convertit en l'esfera pública mediàtica. El sociòleg britànic John Thompson entenia i definia l'esfera pública mediàtica com l' "espai col·lectiu que té la seva base en els mitjans de comunicació i que ha transformat radicalment els processos polítics i de presa de decisió". I és que, actualment, no es prenen les decisions polítiques com es prenen fa vint anys. Només cal analitzar el cas de la grip nova i com es prenen decisions polítiques irracionals no fonamentades científicament i que comporten un cost econòmic desmesurat essent conscients que no tindran cap eficàcia. La presa de decisions depèn de la capacitat d'informació, però el cas de la grip ens demostra que, fins i tot en el cas de tenir suficients elements per poder prendre una decisió racional, moltes vegades la societat política pren decisions sabent que són irracionals. I això és un conflicte important.

A la crisi de la grip nova no s'hi arriba si no tenim en compte el paper que juguen també els mitjans de comunicació i les dinàmiques que generen en la societat política. Hi ha la necessitat d'actuar sempre amb prevenció, pendents del pitjor escenari possible, que és una característica intrínseca del nostre sistema polític. Es prenen decisions a quatre anys vista, fent hipòtesis emmarcant-nos en panorames pessimistes. Per tant, es tendeix a hiperactuar per pur conservadorisme polític.

L'opinió pública emergeix d'una manera nuclear en la presa de decisions polítiques i molt sovint es confon l'opinió pública amb l'opinió publicada. De fet, en aquests moments, l'opinió pública és pràcticament l'opinió publicada. Per aquest motiu la principal batalla política en el món de la comunicació consisteix, precisament, a determinar l'agenda informativa. Hi ha una batalla no declarada, soterrada, per controlar-la. Però, qui ho fa realment? En aquest sentit, crec que els periodistes hem perdut el control de l'agenda informativa mentre la ciutadania creu que encara la controlem. El paradigma ha canviat i afecta el nucli de la nostra funció social.

Com és possible que, tenint en compte fins a quin punt hem perllongat l'esperança de vida en els darrers anys, per exemple, alguns diaris contemplin aquest fet com quelcom negatiu considerant que, a principis del segle XX, l'esperança de vida no arribava als cinquanta anys i avui excedeix els vuitanta? N'hauríem d'estar satisfets. Si consideréssim aquesta victòria de la medicina, de la salut, de l'economia i de les bases de l'Estat del benestar parlariem d'una altra manera. Es tracta d'una batalla ideològica, però depenent de com s'estructuri el debat al seu voltant deduirem que hem de retallar l'Estat del benestar i no focalitzarem l'atenció en l'estímul econòmic o en un altre plantejament més productiu. Gran part de la desesperació i la crisi del pensament d'esquerra prové de la pèrdua de capacitat d'elaboració d'aquests marcs conceptuals sobre els quals discutim, ja que ens hem quedat sense discurs. A part d'haver perdut el marc conceptual, al pensament d'esquerres li han robat la semàntica de les paraules. Aquest és el context, doncs, en el qual el periodisme ha de saber trobar la seva funció social perquè la pugui exercir garantint a la ciutadania una informació verídica i solvent.

El periodisme ha de tenir, a més, independència, cosa que cada vegada està més compromesa. He participat, al llarg de la meua trajectòria professional, en tots els comitès deontològics que s'han format. No podem permetre que ens regulin, perquè aleshores ens censuren, però crec que hem de tendir cap a un procés d'autoregulació. Al mateix temps, però, cada dia estic més convençuda que l'autoregulació no és suficient per garantir un periodisme de qualitat. Reconec que no crec gaire en la virtualitat de l'autoregulació. Crec que la societat s'hauria d'implicar molt més en el fet de reivindicar una informació més igualitària, ja que no es tracta d'una responsabilitat que només impliqui els periodistes.

És interessant comprovar quins condicionants hi ha en les estructures dels mitjans de comunicació i en les pràctiques socials que dificulten tenir un periodisme ètic. Només si els identifiquem podrem aconseguir, en algun moment, intentar incidir-hi. El que ha succeït en els últims anys és que aquestes dinàmiques han estat tan avassalladores que no hem tingut cap capacitat de reacció davant d'aquestes situacions. Ara ens trobem en un moment molt delicat, crucial. No és una època de canvis, sinó un canvi d'època. Aquesta concepció, en el periodisme, la tenim molt interioritzada.

Sabem que res no serà com abans. A la redacció ho percebem cada dia i tenim una gran incertesa. Crec que, actualment, s'està definint el model de periodisme i el sistema mediàtic que tindrem durant els propers 50 anys. A vegades sentim que la Terra s'està movent sota els nostres peus. Hi ha una generació de periodistes en procés de retirada, sense alternatives clares en termes de professionalitat i d'ètica, i és imprescindible construir-les.

Els mitjans de comunicació no només viuen una crisi econòmica. És veritat que vivim una crisi econòmica salvatge que ha fet caure la publicitat afectant, d'aquesta manera, una de les principals fonts d'ingressos dels mitjans, però no només es tracta d'un motiu merament econòmic. El problema de la situació actual, reflex d'aquesta situació de crisi social general global, és que vivim una crisi econòmica sumada a una crisi de model industrial i també a una crisi de credibilitat o de funció social. De la forma en què es plantegi, la conjunció d'aquestes tres arestes crítiques pot ser letal.

El primer perill evident de la crisi és la pèrdua de coneixement i de memòria. S'estan jubilant massivament tots els periodistes sènior i s'estan omplint les redaccions de periodistes joves. Aquests últims, que estan molt preparats des del punt de vista tècnic, no tenen els coneixements que aporta l'experiència.

Un altre dels perills és l'empobriment de les condicions laborals. En quines condicions treballaran els periodistes que ocupen categories menors per donar la seva pròpia opinió, tenir criteri, exigir una major participació, tenir independència o fer les coses tal i com ells creuen que ho han de fer si estan condicionats des de tots els nivells possibles? No disposem de periodistes crítics. Cal reconstruir aquesta manca de capital professional ràpidament.

Hi ha, a més, dos factors que crec que cal tenir en compte. Un d'ells és la pèrdua de la funció social de la pròpia empresa. S'ha produït en el periodisme el mateix que ha succeït en altres àmbits. Els laboratoris farmacèutics ja no estan dirigits per químics, bioquímics o metges, sinó que estan dirigits per financers. En els mitjans de comunicació s'està substituint una generació d'empresaris de premsa, que eren industrials de la comunicació, per uns executius formats en el món financer. L'altre factor important és la pèrdua de pes de les redaccions en el conjunt de les empreses.

Quan vaig entrar al món del periodisme, el director era l'amo de la redacció i l'empresa no hi entrava. Ara, cada vegada més, la redacció ha perdut independència. L'empresa feia diners però les regles de la redacció es controlaven independentment lluny del nucli empresarial.

Una altra crisi que ens afecta de manera frontal és la referent al model industrial. En els últims anys hem estat sotmesos al debat de plantejar la forma i les funcions del periodisme del futur. Hi ha persones que afirmen que, d'aquí cinc anys, ja no existiran els diaris impresos. El model multimèdia s'ha instaurat. Cada mitjà oferirà informació a través de múltiples suports, en diferents hores del dia i responent a diverses demandes. I tot això succeeix en un moment en què queda clar que el futur apunta cap als diaris virtuals i es produeixen uns canvis brutals i radicals fomentats per la cultura de la gratuïtat. Aquest és un miratge: és veritat que avui dia es pot tenir tota la informació del món sense pagar res, però també cal considerar que, en aquests moments, facilitar informació independent, de qualitat i contrastada és més car que mai. Si pensem que la informació pot ser gratuïta i no hem de pagar res per disposar-ne ens hem de plantejar qui la pagarà. Al *New York Times* aposta des de fa temps per la versió digital, de la qual tan sols rep el 9% dels seus ingressos. El vell món s'està morint i el nou no acaba de trobar quin és el seu model econòmic de viabilitat a nivell empresarial. En aquests moments, el milió de lectors de la versió en paper del *New York Times* subvenciona els vint milions de lectors que té la versió virtual.

Un altre dels problemes és la garantia de la fidelitat. Passar de tenir lectors en el format de paper al de format digital és passar de tenir lectors a tenir audiència. I aquest és un canvi substancial. No és el mateix servir a la intel·lectualitat d'aquest país que pensar en una audiència que entra en aquest mitjà només per cercar d'entreteniment.

Tot el que s'ha enumerat prèviament incideix en la crisi de funció social, basada en la politització dels mitjans – en aquests moments hi ha menys accés a la informació veraç que mai i és difícil ser independent –, la preponderància d'Internet – en què tothom pot ésser emissor i receptor i no disposem de mecanismes per destriar els rumors de la veritat i la mentida –, o l'escassetat d'espai – que implica reduir la complexitat del món a 140 paraules, entre d'altres.

Tenim un problema amb la veritat, tant els periodistes com la societat en la seva globalitat. Quina és la manera que tenim de contrastar una veritat incòmoda en aquesta societat mediàtica? Creant soroll. S'està canviat el paradigma d'objectivitat i de la neutralitat de la premsa. Què significa ser objectiu avui en la premsa? Hi ha una falsa neutralitat. Els periodistes, en el moment en què sorgeixen dues opinions contràries, ens veiem amb l'obligació de ser neutrals i hem de donar la mateixa oportunitat a la veritat que a la mentida.

L'estructura política ja sap que els mecanismes del periodisme funcionen així i, per tant, sap com organitzar la defensa de la mentida.

